



iccacc

<https://iccacc.ir>
info@iccacc.ir

اولین کنفرانس بین‌المللی فرهنگ، هنر و خلاقیت‌های معاصر

The first International Conference on
Culture, Art, and Contemporary Creativities
(ICCACC)

March 17, 2026 GEORGIA

۲۶ اسفند ماه ۱۴۰۴

نشانه‌شناسی بصری نقوش و رنگ‌های هنر صفوی در طراحی لباس معاصر با تأکید بر رسانه‌های نوین

فرزانه تورانی

کارشناس ارشد طراحی پارچه و لباس، هنرآموز رشته طراحی و دوخت هنرستان هاجر شهرستان نوشهر، مازندران، ایران
tooranifarzaneh@yahoo.com

چکیده

میراث بصری دوره صفوی، به‌ویژه نقوش و رنگ‌های آن، یکی از غنی‌ترین منابع فرهنگی ایران به شمار می‌رود، اما در طراحی لباس معاصر، پیوندی منسجم میان این میراث تاریخی و رسانه‌های نوین دیده نمی‌شود. این پژوهش با هدف تحلیل نشانه‌شناسانه عناصر بصری صفوی و بازخوانی آن‌ها در طراحی لباس معاصر، تلاش دارد شکاف میان هنر تاریخی و مدرن را شناسایی و رفع کند. روش پژوهش کیفی – تحلیلی بوده و با تکیه بر نشانه‌شناسی بصری و نظریه رولان بارت، به بررسی معنا، دلالت‌ها و کارکرد نمادین نقوش و رنگ‌های صفوی در بستر رسانه‌های دیجیتال می‌پردازد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که در حالی که بسیاری از نمادها و رنگ‌ها از منظر معناشناختی تداوم یافته‌اند، دلالت‌ها و کاربردهای آن‌ها با توجه به رسانه‌های نوین، تغییر یافته و با مخاطب معاصر هم‌خوانی پیدا کرده است. این تغییرات شامل تطبیق فرم، رنگ و ترکیب‌بندی نقوش با سبک‌ها و نیازهای مدرن و دیجیتال است. نوآوری این پژوهش در ایجاد پیوند میان هنر تاریخی، طراحی لباس و رسانه‌های نوین می‌باشد و نشان می‌دهد که بازخوانی هوشمندانه میراث بصری صفوی می‌تواند راهکاری نوآورانه برای طراحی لباس معاصر ارائه دهد و همزمان ارزش‌های فرهنگی و زیبایی‌شناختی تاریخی را حفظ کند. این مطالعه، مدلی کاربردی برای طراحان لباس، هنرمندان دیجیتال و پژوهشگران هنر ارائه می‌کند که علاقه‌مند به تلفیق سنت و مدرنیته هستند.

واژگان کلیدی: نشانه‌شناسی بصری، نقوش صفوی، رنگ‌های تاریخی، طراحی لباس معاصر، رسانه دیجیتال



iccacc

<https://iccacc.ir>
info@iccacc.ir

اولین کنفرانس بین‌المللی فرهنگ، هنر و خلاقیت‌های معاصر

The first International Conference on
Culture, Art, and Contemporary Creativities
(ICCACC)

March 17, 2026 GEORGIA

۲۶ اسفند ماه ۱۴۰۴

۱. مقدمه

هنر صفوی به‌ویژه در حوزه نقوش، رنگ و ترکیب‌بندی، یک نظام بصری منسجم و پیچیده را شکل داده است که نه تنها جنبه زیبایی‌شناسانه دارد، بلکه حامل معانی فرهنگی و اجتماعی نیز است (آزادی و همکاران، ۱۴۰۲). تحلیل نشانه‌شناسانه عناصر بصری هنر صفوی نشان می‌دهد که هر نقش، رنگ و فرم در بافت پارچه و نگارگری، دلالت‌های فرهنگی و اجتماعی ویژه‌ای دارد و مجموعه این عناصر یک زبان بصری متکامل ایجاد می‌کند (محبی و همکاران، ۱۳۹۷).

پوشاک از منظر نشانه‌شناسی بیش از یک کالای مصرفی، یک رسانه فرهنگی است که می‌تواند هویت، طبقه اجتماعی و تمایلات زیبایی‌شناسانه را منتقل کند. (Boero, 2020) در این چارچوب، لباس و پارچه به‌عنوان حامل نمادها و معانی، ظرفیت آن را دارند که میراث بصری تاریخی را به مخاطب معاصر منتقل کنند و زبان بصری گذشته را بازتولید کنند.

تحلیل نشانه‌شناسانه پارچه‌ها و نگارگری صفوی نشان می‌دهد که نقوش گیاهی، پرندگان، و اشکال هندسی نه تنها جنبه تزئینی دارند، بلکه حامل معانی نمادین و اجتماعی هستند (سودآور، ۱۳۹۰). پژوهش‌های تطبیقی نیز نشان داده‌اند که سبک‌های بصری و رنگ‌بندی پارچه‌های صفوی، در مقایسه با منسوجات گورکانی، دلالت‌های فرهنگی و زیبایی‌شناختی ویژه‌ای را منتقل می‌کنند و بازتولید آن‌ها در طراحی معاصر می‌تواند به حفظ و تداوم این معانی کمک کند (خلیل زاده، ۱۳۹۱).

با ظهور رسانه‌های نوین، از شبکه‌های اجتماعی گرفته تا فشن دیجیتال و پلتفرم‌های بصری، امکان بازتولید و بازخوانی معانی بصری نقوش و رنگ‌های تاریخی به شکل گسترده فراهم شده است. (Keinan, 2021; Khrystych, 2019) این رسانه‌ها نه تنها فرایند بازنمایی را تسهیل می‌کنند، بلکه به تغییر دلالت‌ها و ایجاد معانی جدید برای مخاطبان معاصر نیز کمک می‌کنند.

در حوزه طراحی لباس معاصر، استفاده از نقوش تاریخی نیازمند بازخوانی هوشمندانه است تا معنا و کارکرد فرهنگی آن‌ها با نیازهای مخاطب امروز هماهنگ شود. رسانه‌های دیجیتال و شبکه‌های اجتماعی امکان بازنمایی گسترده و تعاملی این نقوش را فراهم کرده‌اند و طراحان می‌توانند با تلفیق فرم و رنگ سنتی با پلتفرم‌های بصری مدرن، نشانه‌ها را به زبان مخاطب معاصر ترجمه کنند (Alzahrani & Sarouk, 2024).

این روند، نه تنها به احیای میراث بصری کمک می‌کند، بلکه باعث تولید دلالت‌ها و تجربه‌های نوین بصری در طراحی لباس می‌شود و می‌تواند چارچوبی برای بازتولید معنا در مدرن‌ترین قالب‌ها ارائه دهد.

با توجه به اهمیت میراث بصری صفوی و ظرفیت پوشاک به‌عنوان رسانه‌ای نشانه‌مند، پژوهش حاضر به بررسی نشانه‌شناسانه نقوش و رنگ‌های صفوی و بازخوانی آن‌ها در طراحی لباس معاصر می‌پردازد. مسئله اصلی تحقیق، گسست میان میراث تاریخی و زبان بصری مدرن در بستر رسانه‌های نوین است. ساختار مقاله شامل چهار فصل است: نخست، مروری بر نشانه‌شناسی بصری و هنر صفوی؛ دوم، جایگاه پوشاک و رسانه‌های نوین؛ سوم، تحلیل نمونه‌های طراحی لباس معاصر با الهام از نقوش صفوی؛ و چهارم، جمع‌بندی و ارائه مدل بازتولید معنا در طراحی لباس معاصر.

۲. روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر ماهیت، کیفی-تحلیلی است و با رویکرد نشانه‌شناسی بصری به بررسی نقوش و رنگ‌های هنر صفوی و بازخوانی آن‌ها در طراحی لباس معاصر با تأکید بر رسانه‌های نوین می‌پردازد. انتخاب روش کیفی، به دلیل ماهیت معنایی، نمادین و فرهنگی موضوع پژوهش صورت گرفته است؛ چرا که تحلیل دلالت‌های نشانه‌ای نقوش و رنگ‌ها مستلزم تفسیر لایه‌های معنایی و زمینه‌های فرهنگی آن‌هاست. (Boero, 2020)

۲-۱. روش گردآوری داده‌ها

داده‌های پژوهش به روش کتابخانه‌ای-اسنادی و تصویری گردآوری شده‌اند.



iccacc

<https://iccacc.ir>
info@iccacc.ir

اولین کنفرانس بین‌المللی فرهنگ، هنر و خلاقیت‌های معاصر

The first International Conference on
Culture, Art, and Contemporary Creativities
(ICCACC)

March 17, 2026 GEORGIA

۲۶ اسفند ماه ۱۴۰۴

۲-۲. روش تحلیل داده‌ها

تحلیل داده‌ها با استفاده از تحلیل نشانه‌شناسانه تطبیقی انجام شده است. در این روش، ابتدا عناصر بصری شامل نقوش، رنگ‌ها و ترکیب‌بندی‌ها در آثار صفوی شناسایی و در سطح معناشناسی اول (دلالت صریح) تحلیل شده‌اند، سپس دلالت‌های فرهنگی، اجتماعی و نمادین آن‌ها در سطح معناشناسی دوم مورد بررسی قرار گرفته است. (Khrystych, 2019) در مرحله بعد، این عناصر با نمونه‌های طراحی لباس معاصر، به‌ویژه در بستر رسانه‌های نوین، مقایسه شده‌اند تا میزان تداوم معنا یا تغییر دلالت‌های نشانه‌ای مشخص شود. (Keinan, 2021; Boero, 2020) این رویکرد تطبیقی امکان تحلیل تحول معنا از اثر هنری تاریخی به بازنمایی رسانه‌ای معاصر را فراهم می‌کند.

۳. بیان مسئله و اهداف پژوهش

با وجود اهمیت میراث بصری دوره صفوی، بازنمایی نقوش و رنگ‌های این دوره در طراحی لباس معاصر اغلب به شکلی سطحی یا صرفاً تزئینی انجام می‌شود و کمتر از ظرفیت نشانه‌ای و فرهنگی آن‌ها بهره گرفته می‌شود (آزادی، ۱۳۹۸). این مسئله نشان‌دهنده گسست میان نظام بصری منسجم هنر صفوی و زبان بصری مدرن است که در طراحی لباس معاصر مشاهده می‌شود. (محبی و همکاران، ۱۳۹۷) علاوه بر این، ظهور رسانه‌های نوین شامل شبکه‌های اجتماعی، فشن دیجیتال و پلتفرم‌های بصری، فرایند بازنمایی این نقوش و رنگ‌ها را تحت تأثیر قرار داده است. رسانه‌های دیجیتال، امکان بازخوانی و تفسیر مجدد این عناصر بصری را فراهم کرده‌اند، اما در عین حال باعث تغییر دلالت‌های نشانه‌ای آن‌ها شده و گاهی معنا و کارکرد اصلی نمادها را به سمت تجربه‌های بصری کوتاه‌مدت یا نمایشی سوق داده‌اند. (Keinan, 2021; Khrystych, 2019)

فقدان تحلیل نشانه‌شناسانه دقیق در بازنمایی نقوش و رنگ‌های صفوی، منجر به استفاده‌های تقلیدی و سطحی از این میراث در طراحی لباس معاصر شده است (خلیل زاده، ۱۳۹۱). بسیاری از طرح‌های معاصر تنها از فرم و رنگ نقوش بهره می‌گیرند و دلالت‌های فرهنگی، اجتماعی و نمادین آن‌ها را نادیده می‌گیرند. این وضعیت ضرورت پژوهشی را برجسته می‌کند که به صورت سیستماتیک به تحلیل معنا، کارکرد و تغییر دلالت‌های این عناصر در بستر رسانه‌های نوین بپردازد و راهکاری برای بازتولید معنادار و خلاقانه نقوش صفوی در طراحی لباس معاصر ارائه دهد. (Boero, 2020)

هدف اصلی پژوهش، تحلیل نشانه‌شناسانه نقوش و رنگ‌های هنر صفوی و بازخوانی آن‌ها در طراحی لباس معاصر است (Boero, 2020).

در این راستا، اهداف ویژه پژوهش عبارتند از:

۱. تحلیل نشانه‌شناسانه نقوش، رنگ‌ها و عناصر بصری هنر صفوی و تعیین دلالت‌های فرهنگی و اجتماعی آن‌ها (سودآور، ۱۳۹۰).
 ۲. بررسی نحوه بازخوانی این عناصر در طراحی لباس معاصر و شناسایی روش‌های تلفیق سنت و مدرنیته در طراحی پارچه و لباس (آزادی، ۱۳۹۸).
 ۳. تحلیل نقش رسانه‌های نوین در تغییر یا تثبیت معانی نشانه‌ای نقوش و رنگ‌های صفوی، با توجه به نحوه بازنمایی و تعامل مخاطب با این عناصر در فضای دیجیتال. (Alzahrani & Sarouk, 2024; Keinan, 2021)
- با تعیین این اهداف، پژوهش می‌تواند چارچوبی علمی برای تلفیق میراث بصری صفوی با طراحی لباس معاصر و ارزیابی تأثیر رسانه‌های دیجیتال بر بازخوانی معنایی آن‌ها ارائه دهد.

۳-۱. پرسش‌های پژوهش

پژوهش حاضر به منظور تحلیل نشانه‌شناسانه نقوش و رنگ‌های هنر صفوی و بررسی بازخوانی آن‌ها در طراحی لباس معاصر، چهار پرسش اصلی را دنبال می‌کند:



iccacc

<https://iccacc.ir>
info@iccacc.ir

اولین کنفرانس بین‌المللی فرهنگ، هنر و خلاقیت‌های معاصر

The first International Conference on
Culture, Art, and Contemporary Creativities
(ICCACC)

March 17, 2026 GEORGIA

۲۶ اسفند ماه ۱۴۰۴

۱. مهم‌ترین نشانه‌های بصری (نقوش و رنگ‌ها) در هنر صفوی کدام‌اند؟
۲. این نشانه‌ها در طراحی لباس معاصر چگونه بازتولید شده‌اند؟
۳. رسانه‌های نوین، از جمله شبکه‌های اجتماعی، فشن دیجیتالی و پلتفرم‌های بصری، چه تأثیری بر دلالت‌های معنایی این نشانه‌ها داشته‌اند؟
۴. آیا بازنمایی معاصر نقوش و رنگ‌های صفوی به تداوم معنا منجر شده است یا دچار گسست نشانه‌ای شده است؟ پاسخ به این پرسش‌ها، امکان شناسایی ارتباط میان میراث بصری تاریخی، طراحی لباس معاصر و رسانه‌های نوین را فراهم می‌کند و چارچوبی برای تحلیل دلالت‌ها و کارکردهای نشانه‌ای نقوش و رنگ‌های صفوی در محیط‌های بصری مدرن ارائه می‌دهد (آزادی، ۱۳۹۸؛ Boero, 2020).

۴. پیشینه پژوهش

مطالعات متعددی به تحلیل هنر صفوی و نگارگری پرداخته‌اند و به ویژگی‌های بصری و فرهنگی نقوش و رنگ‌های این دوره توجه کرده‌اند. برای مثال، پژوهش «سیری در گلیم‌بافی دوره صفوی» به بررسی نقش‌ها و رنگ‌های نمادین در گلیم‌های عصر صفوی پرداخته و اهمیت آن‌ها در انتقال معنا و هویت فرهنگی را نشان داده است (Noormags, 2020). همچنین مقاله «گل و مرغ» نقش‌های گیاهی و پرندگان را در هنر تزیینی صفوی تحلیل کرده و به دلالت‌های نمادین آن‌ها اشاره می‌کند (نورمگز، ۱۳۹۷). تحقیقات تطبیقی نیز، مانند بررسی نقوش پارچه‌های صفوی و گورکانی، به تفاوت‌ها و شباهت‌های سبک بصری و رنگ‌بندی پرداخته‌اند و اهمیت حفظ معانی فرهنگی این عناصر را در طراحی معاصر برجسته کرده‌اند (خلیل زاده، ۱۳۹۱). در حوزه نشانه‌شناسی بصری و کاربرد آن در پوشاک، مطالعاتی مانند *Semiotics as a Costume Sign System* (2019) و *Sociosemiotics of Fashion* (Boero, 2020) نشان داده‌اند که لباس و پارچه می‌توانند به‌عنوان نظام‌های نشانه‌ای، حامل معانی اجتماعی، فرهنگی و هویتی باشند. در حوزه طراحی لباس معاصر الهام‌گرفته از هنر ایرانی، مطالعاتی مانند «بازآفرینی نقوش دوره صفوی در طراحی پارچه‌های امروزی» (آزادی، ۱۳۹۸) نشان می‌دهند که گرچه استفاده از نقوش تاریخی در طراحی لباس رایج است، اغلب بهره‌گیری از این عناصر سطحی و تزئینی است و دلالت‌های فرهنگی و معنایی آن‌ها به طور کامل منتقل نمی‌شود. با این حال، بررسی پیشینه نشان می‌دهد که کمبود تحلیل نشانه‌شناسانه عمیق و فقدان توجه به نقش رسانه‌های نوین در تغییر دلالت‌های معنایی نقوش و رنگ‌ها، خلأ اصلی در مطالعات موجود است (Keinan, 2021; Khrystych, 2019). پژوهش حاضر با تمرکز بر تحلیل نشانه‌شناسانه عناصر بصری هنر صفوی، بازخوانی آن‌ها در طراحی لباس معاصر و بررسی تأثیر رسانه‌های نوین، درصدد پر کردن این خلأ است و جایگاهی متمایز نسبت به مطالعات پیشین دارد.

۵. چارچوب نظری پژوهش

۵-۱. نشانه‌شناسی بصری

نشانه‌شناسی بصری به مطالعه عناصر بصری به‌عنوان حامل معنا می‌پردازد. در این چارچوب، نشانه به عنوان یک واحد ارتباطی، از دو بخش اصلی تشکیل شده است: دال که شکل ظاهری یا عینی نشانه است و مدلول که مفهوم یا معنای مورد اشاره را بیان می‌کند (Boero, 2020). در هنر و پوشاک، نقوش، رنگ‌ها و فرم‌های لباس می‌توانند به عنوان نظام‌های بصری نشانه‌ای عمل کنند، به گونه‌ای که هم معناهای فرهنگی و اجتماعی را منتقل کنند و هم جنبه‌های زیبایی‌شناختی و هویتی را بازنمایی نمایند (آزادی، ۱۴۰۲).



iccacc

<https://iccacc.ir>
info@iccacc.ir

اولین کنفرانس بین‌المللی فرهنگ، هنر و خلاقیت‌های معاصر

The first International Conference on
Culture, Art, and Contemporary Creativities
(ICCACC)

March 17, 2026 GEORGIA

۲۶ اسفند ماه ۱۴۰۴

۵-۲. نظریه رولان بارت

رولان بارت در تحلیل نشانه‌ها، دو سطح معنا را معرفی می‌کند:

- معناشناسی اول: (Denotation) سطح صریح و عینی معنا که برای همه مخاطبان قابل تشخیص است. در لباس و هنر صفوی، فرم و رنگ نقوش به‌عنوان دال‌های اولیه محسوب می‌شوند. (IJCRT, 2024)
- معناشناسی دوم یا اسطوره: (Connotation & Myth) سطحی که معناهای فرهنگی، اجتماعی و نمادین را منتقل می‌کند و بار معنایی پیچیده‌تری دارد. (Khrystych, 2019; Boero, 2020) در تحلیل پوشاک، نظریه بارت امکان بررسی نحوه بازنمایی نمادها و انتقال پیام‌های فرهنگی از طریق نقوش و رنگ‌ها را فراهم می‌آورد و کمک می‌کند تا رابطه میان عناصر تاریخی و بازتولید معاصر آن‌ها در لباس تحلیل شود. (Alzahrani & Sarouk, 2024)

۵-۳. رسانه‌های نوین به‌عنوان نظام نشانه‌ای

با ظهور رسانه‌های نوین، لباس و پوشاک دیگر تنها در محیط فیزیکی معنا نمی‌یابند، بلکه در فضاهای دیجیتال مانند اینستاگرام، فشن دیجیتال و مد مجازی نیز بازنمایی می‌شوند. (Keinan, 2021; Taylor & Francis, 2019) در این بستر، نقوش و رنگ‌های تاریخی نه تنها منتقل می‌شوند، بلکه دلالت‌های نشانه‌ای آن‌ها ممکن است تغییر یابد و معنا از اثر هنری به تصویر رسانه‌ای و تجربه بصری مخاطب دیجیتال منتقل شود. این تحول، ضرورت تحلیل نشانه‌شناسانه لباس در محیط‌های دیجیتال و بررسی تأثیر رسانه‌های نوین بر تثبیت یا تغییر دلالت‌های فرهنگی و نمادین نقوش را نشان می‌دهد (Boero, 2020; Alzahrani & Sarouk, 2024).

۶. تحلیل نشانه‌شناسانه نقوش و رنگ‌های هنر صفوی

۶-۱. تحلیل نقوش

نقوش به‌کاررفته در هنر صفوی، به‌ویژه در نگارگری، پارچه‌بافی و هنرهای تزیینی، بخشی از یک نظام نشانه‌ای منسجم هستند که معنا را در سطوح مختلف دلالت بازتولید می‌کنند. این نقوش را می‌توان در سه گروه اصلی نقوش گیاهی، هندسی و انسانی-حیوانی دسته‌بندی کرد که هر یک دارای بار نمادین و فرهنگی خاصی هستند (سودآور، ۱۳۹۰).

نقوش گیاهی (اسلیمی و ختایی)

نقوش گیاهی، به‌ویژه اسلیمی و ختایی، از پرکاربردترین عناصر بصری در هنر صفوی به شمار می‌روند. این نقوش در سطح معناشناسی اول (Denotation)، بازنمایی انتزاعی از گیاهان و پیچک‌ها هستند، اما در سطح معناشناسی دوم (Connotation)، دلالت‌هایی چون حیات، تداوم، نظم کیهانی و پیوند انسان با طبیعت را منتقل می‌کنند (محبی و همکاران، ۱۳۹۷). استمرار حرکت خطوط اسلیمی، نوعی بی‌زمانی و جاودانگی را القا می‌کند که با گفتمان معنوی و جهان‌بینی صفوی هم‌خوان است.

نقوش هندسی

نقوش هندسی در هنر صفوی، به‌ویژه در بافت پارچه و کاشی‌کاری، بیانگر نظم، تعادل و ساختار عقلانی جهان هستند. این نقوش در سطح دلالت صریح، ترکیبی از اشکال منظم و تکرارشونده‌اند، اما در سطح نمادین، نشان‌دهنده هماهنگی میان ماده و معنا و تجلی نظم الهی در جهان مادی محسوب می‌شوند (سیری در گلیم‌بافی دوره صفوی. (IJCRT, 2024) حضور این نقوش در پوشاک، نوعی بازنمایی از نظم اجتماعی و فرهنگی دوره صفوی نیز تلقی می‌شود.

نقوش انسانی و حیوانی

نقوش انسانی و حیوانی، به‌ویژه در نگارگری صفوی، حامل دلالت‌های اجتماعی، اسطوره‌ای و روایی هستند. این نقوش در معناشناسی اول، روایت‌گر صحنه‌های درباری، آیینی یا ادبی‌اند، اما در معناشناسی دوم، جایگاه قدرت، هویت طبقاتی، فضیلت‌های اخلاقی و رابطه انسان با طبیعت را بازنمایی می‌کنند (سودآور، ۱۳۹۰)؛ بررسی تطبیقی نقوش پارچه‌های صفوی و گورکانی، (خلیل



iccacc

<https://iccacc.ir>
info@iccacc.ir

اولین کنفرانس بین‌المللی فرهنگ، هنر و خلاقیت‌های معاصر

The first International Conference on
Culture, Art, and Contemporary Creativities
(ICCACC)

March 17, 2026 GEORGIA

۲۶ اسفند ماه ۱۴۰۴

زاده، ۱۳۹۱) حیوانات نماد شجاعت، قدرت یا لطافت‌اند و پیکره انسانی اغلب در چارچوب نظم اجتماعی و زیبایی‌شناسی رسمی صفوی معنا می‌یابد.

۲-۶. تحلیل رنگ‌ها

رنگ در هنر صفوی نه تنها یک عنصر زیبایی‌شناسانه، بلکه یک نشانه فرهنگی و معنایی است که در بستر اجتماعی و مذهبی دوره صفوی معنا پیدا می‌کند. تحلیل نشانه‌شناسانه رنگ‌ها نشان می‌دهد که انتخاب رنگ‌ها آگاهانه و در راستای انتقال مفاهیم نمادین انجام شده است (محبی و همکاران، ۱۳۹۷).
آبی، فیروزه‌ای و لاجوردی

این طیف رنگی در هنر صفوی دلالت‌هایی چون معنویت، آرامش، قدسی‌بودن و پیوند با آسمان دارد. در معناشناسی اول، این رنگ‌ها به عنوان رنگ‌های غالب در پوشاک و پس‌زمینه نگارگری ظاهر می‌شوند، اما در معناشناسی دوم، نماد جهان متعالی و ارتباط با امر الهی هستند (مطالعه تطبیقی شیوه‌های رنگ‌سازی در نگارگری، (Taylor & Francis, 2019).
طلایی، قرمز و سبز

رنگ طلایی در هنر صفوی نماد قدرت، شکوه و مشروعیت سیاسی است و اغلب در پوشاک درباری و نگارگری‌های رسمی دیده می‌شود. قرمز دلالت‌هایی چون حیات، انرژی و قدرت دارد و سبز به عنوان رنگی مذهبی، با مفاهیم تقدس، تداوم و هویت دینی پیوند خورده است. ترکیب این رنگ‌ها در لباس و پارچه، نظامی از معنا را شکل می‌دهد که هم هویت فردی و هم ساختار اجتماعی را بازنمایی می‌کند.

در مجموع، تحلیل نشانه‌شناسانه نقوش و رنگ‌های هنر صفوی نشان می‌دهد که این عناصر بخشی از یک زبان بصری پیچیده‌اند که معنا را در سطوح مختلف تولید و منتقل می‌کند. این زبان بصری، مبنای مهمی برای بازخوانی و بازتولید معنا در طراحی لباس معاصر، به‌ویژه در بستر رسانه‌های نوین، فراهم می‌آورد.

۷. بازخوانی نقوش و رنگ‌های صفوی در طراحی لباس معاصر

بازخوانی نقوش و رنگ‌های صفوی در طراحی لباس معاصر، فرایندی چندلایه است که شامل شیوه‌های مختلف اقتباس از میراث تاریخی به بستر مدرن می‌شود. بر اساس تحلیل منابع و نمونه‌های موجود، سه شیوه اصلی بازخوانی قابل شناسایی است:
۱. بازتولید مستقیم

در این شیوه، نقوش و رنگ‌های دوره صفوی به صورت تقریباً بدون تغییر و با جزئیات کامل در پارچه‌ها و لباس‌های معاصر استفاده می‌شوند. هدف این رویکرد حفظ وفاداری به فرم و رنگ اصلی آثار تاریخی است و تلاش می‌کند دلالت‌های نشانه‌ای اولیه را منتقل کند (آزادی، ۱۴۰۲؛ Alzahrani & Sarouk, 2024). نمونه‌هایی از این شیوه در لباس‌های مفهومی و برخی مجموعه‌های فشن دیجیتال مشاهده می‌شود که وفاداری به جزئیات نگارگری و پارچه‌بافی صفوی را اولویت قرار داده‌اند.
۲. انتزاع و ساده‌سازی

شیوه دیگری که در طراحی معاصر رایج است، انتزاع و ساده‌سازی نقوش تاریخی است. در این رویکرد، خطوط و فرم‌های پیچیده اسلیمی، ختایی یا هندسی به شکل ساده و قابل استفاده در لباس‌های مدرن بازتولید می‌شوند. این کار ضمن کاهش پیچیدگی بصری، امکان تلفیق نقوش با سبک معاصر و نیازهای بازار پوشاک را فراهم می‌کند (بازآفرینی نقوش دوره صفوی و استفاده از این نقوش در طراحی پارچه‌های امروزی، (IJCRT, 2024) با این حال، برخی دلالت‌های نمادین پیچیده ممکن است در این فرایند کاهش یابد یا تغییر کند.

۳. بازآفرینی دیجیتال



iccacc

<https://iccacc.ir>
info@iccacc.ir

اولین کنفرانس بین‌المللی فرهنگ، هنر و خلاقیت‌های معاصر

The first International Conference on
Culture, Art, and Contemporary Creativities
(ICCACC)

March 17, 2026 GEORGIA

۲۶ اسفند ماه ۱۴۰۴

با ظهور رسانه‌های نوین و فشن دیجیتال، بازآفرینی نقوش و رنگ‌های صفوی در محیط‌های دیجیتال و رسانه‌های اجتماعی شکل گرفته است. در این رویکرد، نقوش تاریخی به فرم‌های دیجیتال، متحرک یا تعاملی تبدیل می‌شوند و با تصاویر سه‌بعدی، طراحی پارچه مجازی یا استایل‌های اینستاگرامی تلفیق می‌شوند. (Keinan, 2021; Boero, 2020) این فرایند نه تنها امکان بازتولید بصری نقوش را فراهم می‌کند، بلکه دلالت‌های معناشناسانه آن‌ها را نیز تغییر داده و گاهی به شکل تجربه‌ای نوین برای مخاطب دیجیتال عرضه می‌نماید.

تحلیل نمونه‌های معاصر نشان می‌دهد که هر سه شیوه یادشده در تداوم یا تغییر دلالت‌های نشانه‌ای نقوش و رنگ‌های صفوی نقش دارند. بازتولید مستقیم بیشتر به تداوم معنا کمک می‌کند، در حالی که انتزاع و بازآفرینی دیجیتال، با ایجاد تغییرات در فرم و رسانه نمایش، دلالت‌های اولیه را بازتفسیر یا حتی گاهی دچار گسست می‌کنند (Alzahrani & Sarouk, 2024; Khrystych, 2019).

بنابراین، بازخوانی نقوش و رنگ‌های صفوی در طراحی لباس معاصر، فرایندی است که هم حفظ میراث بصری تاریخی را هدف دارد و هم با مدرن‌سازی و رسانه‌های نوین، امکان تولید معنا و تجربه‌های بصری جدید را برای مخاطب معاصر فراهم می‌آورد. این تحلیل نشان می‌دهد که طراحی لباس معاصر می‌تواند پلی میان گذشته و حال باشد، اما موفقیت آن در انتقال دلالت‌های فرهنگی و نمادین نقوش، به نحوه انتخاب شیوه اقتباس و بستر رسانه‌ای وابسته است.

۸. نقش رسانه‌های نوین در تحول معنا

رسانه‌های نوین، به ویژه شبکه‌های اجتماعی و پلتفرم‌های فشن دیجیتال، نقش کلیدی در تغییر و بازتولید معنا در طراحی لباس معاصر دارند. این رسانه‌ها، علاوه بر نمایش بصری، خود به یک نظام نشانه‌ای مستقل تبدیل شده‌اند که دلالت‌های نشانه‌ای نقوش و رنگ‌های تاریخی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. (Boero, 2020; Keinan, 2021)

۸-۱. اینستاگرام و زیبایی‌شناسی تصویری

اینستاگرام به عنوان یک پلتفرم تصویری، فرایند بازنمایی لباس و نقوش تاریخی را تسریع کرده و تجربه بصری مخاطب را محور قرار داده است. تصاویر کوتاه، استوری‌ها و ویدیوهای بصری موجب شتاب در مشاهده و کاهش فرصت تحلیل عمیق دلالت‌های نشانه‌ای می‌شوند. (Khrystych, 2019) در این بستر، نقوش صفوی و رنگ‌های آن‌ها اغلب به عناصر تزئینی و زیبایی‌شناسانه تقلیل می‌یابند و مخاطب بیشتر با جذابیت بصری فوری آن‌ها مواجه می‌شود تا معنای نمادین اصلی.

۸-۲. فشن دیجیتال و آواتارها

ظهور فشن دیجیتال و آواتارهای مجازی امکان بازتولید نقوش تاریخی در محیط‌های سه‌بعدی و تعاملی را فراهم کرده است (Alzahrani & Sarouk, 2024) در این محیط‌ها، لباس و نقوش نه تنها بازنمایی می‌شوند بلکه با تجربه‌های جدید دیجیتال، مانند حرکت، نورپردازی و تغییر مقیاس، معنای نوین تولید می‌کنند. این فرایند، گاهی دلالت‌های فرهنگی و نمادین نقوش را حفظ می‌کند، و گاهی آن‌ها را با اسطوره‌های جدیدی از هویت، لوکس بودن و نوستالژی تلفیق می‌نماید. (IJCRT, 2024)

۸-۳. شتاب بصری و کاهش عمق معنا

تحلیل نمونه‌های دیجیتال نشان می‌دهد که شتاب در مصرف تصویری لباس و نقوش، موجب کاهش فرصت مخاطب برای تفسیر عمقی معنا می‌شود. نقوش و رنگ‌های صفوی که پیش‌تر حامل لایه‌های پیچیده معنایی بودند، اکنون بیشتر به عنوان عناصر جذاب بصری یا نماد هویت شخصی و سبک زندگی عرضه می‌شوند. (Boero, 2020; Keinan, 2021)

در مجموع، رسانه‌های نوین نقش دوگانه‌ای در تحول معنا دارند: از یک سو، امکان بازتولید و تداوم دلالت‌ها را فراهم می‌کنند و از سوی دیگر، با شتاب‌بخشی بصری و تأکید بر زیبایی و تجربه فوری، دلالت‌های تاریخی و نمادین نقوش و رنگ‌ها را تغییر می‌دهند یا اسطوره‌های جدیدی جایگزین آن‌ها می‌کنند. این وضعیت نشان می‌دهد که طراحی لباس معاصر در محیط دیجیتال، نه تنها



iccacc

<https://iccacc.ir>
info@iccacc.ir

اولین کنفرانس بین‌المللی فرهنگ، هنر و خلاقیت‌های معاصر

The first International Conference on
Culture, Art, and Contemporary Creativities
(ICCACC)

March 17, 2026 GEORGIA

۲۶ اسفند ماه ۱۴۰۴

بازآفرینی هنر تاریخی است، بلکه فرایندی پویا در بازتولید معنا و تجربه مخاطب نیز محسوب می‌شود (Boero, 2020; Khrystych, 2019).

۹. بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف تحلیل نشانه‌شناسانه نقوش و رنگ‌های هنر صفوی و بررسی بازخوانی آن‌ها در طراحی لباس معاصر، توانست پاسخ‌هایی روشن به پرسش‌های تحقیق ارائه دهد.

۹-۱. پاسخ به پرسش‌های پژوهش

مهم‌ترین نشانه‌های بصری در هنر صفوی شامل نقوش گیاهی (اسلیمی و ختایی)، نقوش هندسی و نقوش انسانی-حیوانی و رنگ‌های آبی، فیروزه‌ای، لاجوردی، طلایی، قرمز و سبز هستند که هر یک در سطوح مختلف معناشناسی دلالت‌های فرهنگی، اجتماعی و نمادین دارند (سودآور، ۱۳۹۰). بازتولید این نشانه‌ها در طراحی لباس معاصر در سه شیوه اصلی انجام شده است: بازتولید مستقیم، انتزاع و ساده‌سازی و بازآفرینی دیجیتال. هر شیوه، بسته به میزان وفاداری به فرم و رنگ، دلالت‌های اولیه را حفظ یا تغییر داده است (آزادی، ۱۳۹۸؛ Alzahrani & Sarouk, 2024).

رسانه‌های نوین مانند اینستاگرام و فشن دیجیتال نقش تعیین‌کننده‌ای در تحول معنا دارند. تصاویر سریع و تعاملی، امکان شتاب‌بخشی بصری و تجربه فوری را فراهم کرده‌اند که گاهی منجر به کاهش عمق معنا و تغییر دلالت‌های نمادین می‌شود. در عین حال، بازآفرینی دیجیتال و پلتفرم‌های سه‌بعدی موجب تولید اسطوره‌های جدید از هویت، لوکس بودن و نوستالژی شده است (Boero, 2020; Keinan, 2021).

۹-۲. جمع‌بندی یافته‌های نشانه‌شناسانه

تحلیل نشان داد که نقوش و رنگ‌های صفوی دارای چند لایه معنا هستند که همواره می‌توانند در طراحی لباس معاصر بازتولید شوند. با این حال، شیوه اقتباس و بستر رسانه‌ای تعیین‌کننده میزان حفظ یا تغییر این معناست. بازتولید مستقیم بیشتر به تداوم معنا کمک می‌کند، در حالی که انتزاع و بازآفرینی دیجیتال، با تغییر فرم و رسانه نمایش، دلالت‌های اولیه را بازتفسیر می‌کند.

۹-۳. پیامدها برای طراحان لباس و پژوهشگران هنر

یافته‌ها اهمیت تلفیق تحلیل نشانه‌شناسانه با انتخاب شیوه اقتباس و رسانه نمایش را برای طراحان لباس نشان می‌دهد. طراحان می‌توانند با آگاهی از بار نمادین نقوش و رنگ‌ها و شناخت رسانه‌های نوین، لباس‌هایی خلق کنند که هم وفادار به میراث تاریخی باشند و هم مخاطب دیجیتال معاصر را جذب نمایند. پژوهشگران هنر نیز می‌توانند با بهره‌گیری از چارچوب نشانه‌شناسی و نظریه رولان بارت، تغییر معنا در بستر دیجیتال را مطالعه کنند و تعامل میان میراث تاریخی و رسانه‌های نوین را تحلیل نمایند (Khrystych, 2019; Alzahrani & Sarouk, 2024).

۹-۴. پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آینده

پژوهش‌های آتی می‌توانند بر جنبه‌های زیر تمرکز کنند:

- تحلیل نشانه‌شناسانه تجربی و میدانی مخاطبان لباس و پوشاک دیجیتال برای سنجش تأثیر رسانه‌ها بر درک معنا
- بررسی مقایسه‌ای میان دوره‌های مختلف هنر ایرانی و بازنمایی آن‌ها در فشن معاصر
- مطالعه تعامل میان فرم، رنگ و حرکت در لباس‌های دیجیتال و آواتارها
- تحلیل نقش رسانه‌های بین‌المللی در تغییر یا تثبیت دلالت‌های فرهنگی نقوش ایرانی



iccacc

<https://iccacc.ir>
info@iccacc.ir

اولین کنفرانس بین‌المللی فرهنگ، هنر و خلاقیت‌های معاصر

The first International Conference on
Culture, Art, and Contemporary Creativities
(ICCACC)

March 17, 2026 GEORGIA

۲۶ اسفند ماه ۱۴۰۴

۱۰. فهرست منابع

منابع فارسی

۱. آزادی، محبوبه و اردکانی، راضیه و تجویدی، علی اصغر، ۱۴۰۲، بازآفرینی نقوش دوره صفوی و استفاده از این نقوش در طراحی پارچه های امروزی، دومین کنفرانس ملی پوشاک، طراحی پارچه و لباس، شیراز
۲. خلیل زاده مقدم، مریم، و صادق پورفیروزآباد، ابوالفضل. (۱۳۹۱). بررسی تطبیقی نقوش پارچه های صفوی و گورکانی. نگره، (۲۱)۷، ۳۷-۲۰.
۳. محبی، بهزاد و حسنخانی قوام، فریدون و امانی، مریم، ۱۳۹۷، بررسی رابطه جایگاه اجتماعی و انتخاب رنگ البسه در نگاره های دوره ی صفویه
۴. خالقی، موسی الرضا، کتاب ماه هنر ، فروردین ۱۳۹۲، شماره ۱۷۵، ۹۴ - ۱۰۰.
۵. سودآور، دیبا، ۱۳۹۰. گل و مرغ. کتاب ماه هنر، ۱۶۰، ۴۶-۵۷.
۶. بهروزی مطلق لیلا، خندقی جواد امین، (۱۴۰۵)، شیوه‌های رنگ‌سازی در نگارگری دوره‌های تیموری، صفوی و قاجار، پنجمین کنفرانس بین‌المللی ابعاد نوآوری در هنرهای اسلامی و صنایع دستی

منابع انگلیسی

1. Boero, M. (۲۰۲۳). *Sociosemiotics of Fashion: Theory, Trends, and Communication Tools*. Atlantis Press
2. IJCRT. (2024). *Symbolic and Cultural Meanings of Textile Motifs*. IJCRT.
3. Keinan, M. (۲۰۲۱). *A Semiotic Review of Fashion Adverts*. Academia.edu.
4. Khrystych, N. (2019). *Semiotics of Fashionspeak*. ResearchGate.
5. Taylor & Francis. (۲۰۱۹). *Introduction: Cloth and Textile in Translation*. Taylor & Francis Online.
<https://www.taylorandfrancis.com>
6. Alzahrani, S. G., & Saroukh, S. A. (2024). *The semiotic dimension of men's fashion in modern eras*. *International Journal of Literature and Arts*, 12(5), 133-148